

ทางจิตพระอริยะ

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์เช้า วันที่ ๑๑ มิถุนายน ๒๕๔๓

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากคด อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เป็นวันพึงธรรม แต่เดิมนี่วันพระมันเป็นไปไม่ได้เพราะราชการมันเจริญ ทางโลกเขาว่า เสาร์อาทิตย์เป็นวันหยุด วันเสาร์อาทิตย์ก็เลยเป็นวันคนมาก เป็นวันมาวัดแทนไง มาวัดใจ ๑ อาทิตย์มาวัด ๑ วัน เวลาทำบุญกุศล เวลาบุญกุศลเข้ามา ความร่มเย็น เห็นไหม เวลาอยู่กับโลกร้อนอยู่ ๕ วัน เสาร์อาทิตย์ก็มาวัดทีหนึ่ง ๆ ก็เหมือนเราอาบน้ำอาบทำนี่ ความร่มเย็นของใจ ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติก็ยังว่า ถ้าจิตความร่มเย็นของใจมันก็อยู่ในโลก เห็นไหม ความร่มเย็นทำความสงบเข้ามา ๆ นี่ จิตมันเย็นเข้าไป ๆ อันนี้ก็แปลกประหลาดมหัศจรรย์อยู่แล้ว

แต่ครูบาอาจารย์บอกว่า “คุณวิเศษ” ผู้วิเศษกับจิตของพระอริยะเจ้าไม่เหมือนกัน จิตของพระอริยะเจ้าไม่ใช่ความร่มเย็นถอยเข้ามา ๆ นี่ นักหลบเฉย ๆ ใจ พอนักหลบ เราหลบเข้ามา หลบสิ่งต่าง ๆ เข้ามา มันก็มาพักอยู่ หินทับหญ้าไว้มีความเย็นใจ อันนี้พอความเย็นใจนี้มันมีความดุจดั่ง มีความคิดใจมาก ว่าอันนี้เป็นคุณวิเศษ...เป็นผู้วิเศษต่างหาก ไม่ใช่คุณวิเศษ เพราะอะไร?

เพราะว่ามันต่างจากโลกเขา โลกเขานี้หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์ อยู่ในความทุกข์ความยาก อยู่ในอารมณ์ของเราใจ เวลาจิตขึ้นมา ปกคลุมใจเข้ามา เราไม่รู้จิตใจของเรา เราก็ออยู่ในใจของเราตลอดไป นี่คลุมอยู่อย่างนั้นไป พอเราถอยเข้ามา เรื่องความสงบนี้มันต่างจากโลกเขา มันวิเศษกว่าเขาใช้ไหม เพราะอย่างที่ว่าพายุเกิดขึ้น แล้วสงบตัวลงไปนี่ พายุเกิดขึ้นมา

แล้วที่นี้พายุของความคิดนี้ พายุมันเกิดตลอดเวลา แล้วมันไม่เคยสงบให้เห็นขึ้นมา นี่มันก็เลยว่าเป็นพายุของความคิด ความคิดกับเรานี้เป็นพายุ หมุนเวียนกันไปตลอดเวลา มันเกิดดับ ๆ อยู่ในใจตลอดเวลาเนะ พายุเกิดมันก็ทำให้เราตกใจ น่าตื่นตื่น น่าตกใจมาก เพราะพายุมันเกิดขึ้นมานี้ มันจะทำให้เราเป็นอันตรายได้ นี่มันเห็นขึ้นมา

แล้วพอจิตมันสงบ เวลาพายุมันสงบขึ้นไป เวลาพายุเกิดขึ้น มีความตกใจน่าสะพรึงกลัว แต่เวลาสงบลงไปนี่ จิตเรากลับสงบลงไปเป็นแบบนั้น พอมันต่างจากสิ่งที่เกิดพายุบูแคมขึ้นมาใน หัวใจ แล้วโลกเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา อารมณ์ของโลกเขาอยู่กับพายุอารมณ์อยู่ตลอดเวลา มัน เกิดขึ้นมา มันเป็นเรื่องเดียวกัน มันแยกไม่ออก แต่เวลามันทำความสงบเข้ามานี่ นักหลบ พอหลบ เข้ามานี้มันมหัสจรรย์ ความมหัศจรรย์อันนี้มันเป็นแค่ความหลบเข้ามาเฉย ๆ มันไม่ใช่จิตของพระ อริยะเจ้า

จิตของพระอริยะเจ้านี้มีความสงบเข้ามาอันนั้นก่อน มีความสงบเข้ามาสัมผัสสมาธิ สัมมาสมาธิขึ้นมาแล้ว ค่อยไปเดินสติปัฏฐาน ๔ ต้องก้าวเดินไปในสติปัฏฐาน ๔ ในกาย ในเวทนา ในจิต ในธรรม ในสติปัฏฐาน ๔ อันนั้น นั่นนะจิตของพระอริยะเจ้าจะเกิดตรงนั้นไง จิตของพระ อริยะเจ้าจะเกิดเกิดเพราะการแยกแยะออกมาจากกาย เวทนา จิต ธรรม มันต้องผ่านเข้ามาก่อน ถ้า ไม่ได้ก้าวเดินตรงนี้ มันก็ไปอยู่ในความสงบของอารมณ์ของใจ

นี่มันก็แปลกประหลาดจากโลกเขา โลกเขานี้พายุมันปั่นป่วนตลอดเวลา แล้วปั่นป่วน ไม่ใช่ปั่นป่วนธรรมดา ปั่นป่วนโดยไม่รู้สีกตัว เพราะอะไร? เพราะมันเป็นเนื้อเดียวกันใช่ไหม ความคิดกับเรานี้เป็นอันเดียวกัน เพราะเราเป็นคนคิด เราเป็นเนื้อเดียวกัน แต่ในหลักธรรมว่า “ความคิดนี้เป็นแขกจรมา” เวลาความคิดเกิดขึ้นมา มันมีความคิดได้อย่างไร? ความคิดนี้ก่อนหน้า นี้เราไม่ได้คิดความคิดก็ไม่เกิดขึ้น ไม่เห็นมีเลย แต่เวลาเกิดขึ้นมานี้ มันเป็นเราคิดขึ้นมา

นี่พายุมันเกิดขึ้นตรงนี้ไง ตรงที่มันเป็นเนื้อเดียวกัน มันกระชากเราไปด้วย กระชาก ความรู้สึกเราไปทั้งหมดเลย ถ้าเราโกรธ เราเกลียด หรือว่าเรามีความทุกข์ร้อนใจนี้ มันกระชากเรา ไปด้วย เห็นไหม เราก็ต้องปั่นป่วนไปในพายุนั้น เราปั่นป่วนไปในพายุนั้นตลอดเวลา แล้วเราไม่ รู้สึกตัวเลย เพราะอะไร? เพราะมันเป็นเรา เพราะอะไร? เพราะเราพอใจ เราพอใจด้วย เราไม่รู้สีก เราไม่รู้เรื่องด้วย

นี่ที่มาวัดก็มาเพื่อตรงนี้ไง มาเพื่อฟังธรรมให้เข้าใจว่าสิ่งนี้เป็นแขกจรมา มาชั่วครั้งชั่วคราว แต่เราไม่สามารถสงบ เราไม่สามารถยับยั้งได้ ไม่สามารถยับยั้งได้เพราะอะไร? เพราะเราไม่มีการ

ฝึกฝน เราไม่เข้าใจ สิ่งที่เป็นเนื้อเดียวกัน อย่างเด็กเห็นใหม่ จะศึกษาเล่าเรียนมานี้ หัดเขียน ก.ไก่ ก.กา ที่แรกเขียนแสนยากเลย เขียนไม่เป็น พอเขียนไป ๆ จะคล่องขึ้นไป ๆ

อันนี้ก็เหมือนกัน จิตเราไม่เคยแยกแยะออกมาจากความคิดอันนี้ มันเป็นเนื้อเดียวกันมาตลอด แล้วมันจะแยกแยะได้อย่างไร พอมันแยกแยะไม่ได้ มันก็เป็นอันเดียวกัน ๆ มันเป็นความเคยชินออกไป นี่ไม่ได้ฝึกฝน พอเราฟังธรรมนะ เราเข้าใจ ฟังธรรมว่า ต้องทำใจให้สงบ ความสงบเป็นความสุขอย่างยิ่ง แล้วเราทำไม่ได้ ๆ ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่ก็ทำไม่ได้

ในหลักธรรม เห็นใหม่ จะล่องพ้นจากทุกข์ได้ด้วยความเพียร ความเพียรประพฤติปฏิบัติ ความเพียรฝึกตน ความเพียรพยายามตัดตนนี้ มันไม่มี เราศึกษามาเลย ๆ เรารู้ ทุกคนจะบอกว่ารู้ เข้าใจในธรรม แต่ทุกคนก็บอกว่าทำไม่ได้ เพื่ออารมณ์ตัวเองตลอด เพราะขาดการฝึกฝนตรงนี้ไง ถ้าการฝึกฝนตรงนี้ขึ้นมา เราฝึกฝนขึ้นมาแล้ว พอจิตมันเริ่มสงบเข้าไปนี่ เราก็จะเคลิบเคลิ้มไป

อันนี้ เห็นใหม่ มันถึงได้ย้อนกลับไปทอองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไปศึกษาเล่าเรียน กับลัทธิต่าง ๆ มีความสงบอย่างนี้ทำไมท่านไม่หลงไหล ท่านไม่ตื่นเต้นไป เราพอมีความสงบเข้ามา เราก็อันนี้เป็นผล พอเป็นผลขึ้นมา มันแว้งแว้งจริง ๆ พายุมันเกิดขึ้น แล้วพายุมันสงบไปนี่ มันต่างกัน ความให้ค่ากันระหว่างพายุเกิดขึ้น กับความสงบของใจมันต่างกันมาก พอต่างกันมาก เราว่าอันนี้เป็นผล เห็นใหม่ คุณวิเศษนะ ผู้วิเศษ

นี่คุณวิเศษเกิดขึ้น สัมมาสมาธิเกิดขึ้น ผู้วิเศษเกิดขึ้น วิเศษจริง ๆ เพราะอะไร? เพราะอันนี้ มันจะไปทำประโยชน์อะไรก็ได้ เพราะเริ่มต้นทำเป็นมन्दำใจ เป็นทำสิ่งอะไรที่ว่าจะเกิดขึ้นไปนี่ อันนี้มันจะเป็นไปได้ แต่ถ้าเราแยกออกไป ๆ นี่มันจะแยกออกไปเพราะอะไร? เพราะเวลาเราทำสมาธิ เราต้องมีศีลก่อน เห็นใหม่ ในหลักของศาสนาพุทธต้องว่า ทาน ศีล ภาวนา เพราะมีศีลนี้ มันไม่เบียดเบียนตน ความไม่เบียดเบียนตนขึ้นมา มันก็ไม่คิดออกไปข้างนอก

นี่ศีลอันนี้มันทำให้สัมมาสมาธิเกิดขึ้น ศีลที่บริสุทธิ์ทำให้สมาธิเกิดขึ้นง่ายหนึ่ง สมาธิเกิดขึ้นแล้วจะทำให้เป็นการทำงานนี้ มันควรแก่การงานอีกหนึ่ง พอความสงบเกิดขึ้นนี้ มันมีเราใจ

สัมมาสมาธิจะมีสติพร้อมอยู่ตลอดเวลา สติมันจะระลึกรู้อยู่ มันไม่เคลิบเคลิ้มไปกับความตื่นเต้นของเรา เราตื่นเต้นออกไปนี่ ถ้าเทียบออกมาคนมีสติหน่อยเดียวมันจะเปรียบเหมือนกับอารมณ์ที่เวลาพายุเกิดขึ้นนี่ เราก็ไปกับพายุ

จิตนี้สงบก็เหมือนกัน มันสงบมันสงบชั่วคราวันะ เดียวมันก็คลายออกมา สงบเข้าไปแล้วมันจะเห็นต่าง ๆ นี่อุปจารสมาธิ สงบเข้าไปแล้วจะเห็น เห็นความเห็นของใจใจ เห็นภาพนิมิต เห็นต่าง ๆ อันนั้นก็เป็นการณ์ใหม่เกิดขึ้น วาบวบตื่นเต้นไปกับสิ่งที่เห็นนั้น ถ้ามีสติสัมปชัญญะอยู่จะจับอันนั้นได้เลยว่าอันนี้เป็นนิมิต เป็นความเห็น

พอจิตเราสงบเกิดขึ้น เพราะเรื่องของจิตของคนนะ จิตเรามาเกิดมาตายอยู่นี้ มนุษย์ทุกคนเกิดตาย ๆ มาไม่เหมือนกัน แม้แต่เกิดมาเป็นพ่อแม่เดียวกัน วาสนาบารมีก็ไม่เหมือนกัน เพราะเวลาเกิดในพ่อแม่ที่เจริญรุ่งเรือง เห็นไหม ลูกคนนั้นจะมีความสุขสบายมากเลย ถ้าพ่อแม่มันขุบขอบลง ฐานะต่ำต้อยลง เด็กมาเกิดในพ่อแม่เดียวกันก็ต่างกัน

นี่เหมือนกัน เกิดในพ่อแม่เดียวกันก็ยังต่างกันในจริตนิสัย จิตที่จะทำสมาธิก็เป็นแบบนั้น วาสนาของจิตไม่เหมือนกัน จิตแต่ละดวงจะเห็นไม่เหมือนกัน ความเห็นไม่เหมือนกัน ความเห็นอันนั้นมันต่างกัน ถ้าเห็นออกไปแล้วนี่มันจะตื่นเต้นไป ความตื่นเต้นไป เห็นไหม ความตื่นเต้นกระชากอารมณ์ให้ออกมาจากสมาธิได้ เพราะมันตื่นเต้นออกไปจากสมาธิ ถ้ามีสติสัมปชัญญะมันจะเลือกตรงนี้ได้ไง

นี่จิตสงบเข้าไป ความเห็นอันนั้น แล้วก็ไปตื่นเต้นว่าเรารู้เราเห็นใจ สิ่งที่เราที่เห็นนั้นของจริง เพราะเรารู้เราเห็นจริง ๆ นี่ความมหัศจรรย์ของใจ มันถึงว่าเข้าไปในอวกาศ เราขึ้นไปในอวกาศมันเว้งว่างไปหมดเลย จิตเหมือนกัน เวลาทำความสงบเข้าไป มันจะมีอะไรต่าง ๆ เกิดขึ้น มันเว้งว่างออกไป มันถึงต้องมีครูอาจารย์ไง เขาบอกว่าไม่ให้คิดครูไม่ให้คิดอาจารย์ ให้คิดในธรรม เราก็คิดในธรรมโดยธรรมชาติ เราต้องฟังธรรมอยู่แล้ว ธรรมนี้เข้ากับใจ ใจกับธรรมนี่จะเป็นสิ่งที่ว่าเป็นเนื้อเดียวกัน เป็นเนื้อเดียวกันหมายถึงว่ามันสัมผัสกัน จนเอโก ฐัมโม ใจเป็นธรรมทั้งหมด ธรรมทั้งแท่งแบบครูบาอาจารย์ที่ล่วงพ้นไป นั่นใจเป็นธรรม

เราต้องติดกรรม เราติดกรรมเพราะกรรมอันนั้นเป็นผล แต่เหตุที่จะเข้าไปหากรรมนี้ ต้องติดครูบาอาจารย์ไง ครูอาจารย์จะชี้ตรงนี้ไง ชี้ว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกที่ผิด เหมือนกับพ่อแม่สอนลูกเหมือนกันเลย พ่อแม่ผ่านชีวิตของการเป็นวัยรุ่นมาก่อน ผ่านชีวิตขึ้นมาก่อน ว่าอาบน้ำร้อนมาก่อน จะสอนลูกว่าสิ่งนั้นจะควรหรือไม่ควร ๗ แต่เด็กจะเถียงทุกคนเลย เพราะอะไร? เพราะเขาอยู่ในสภาวะนั้น

ในสมาธิ ในนิมิตก็เหมือนกัน เราจะเห็นในสภาวะนั้น แล้วเราก็จะว่าเราเห็นจริง ถึงว่าเห็นจริง ความรู้ความเห็นนั้นจริง เห็นจริง ๗ แต่ความเห็นนั้นมันแบบว่าเหมือนวัยรุ่น มันเป็นของชั่วคราว มันเป็นของชั่วคราวว่าเราจะต้องผ่านอันนี้ขึ้นไป เราจะมีสิ่งที่ว่าต้องผจญสิ่งที่หนักหน่วงกว่านั้น ชีวิตนี้ยังต้องไปผจญกับการประกอบอาชีพต่าง ๆ ยังจะต้องไปผจญกับสังคม เห็นไหม

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าทั้งนิมิตนี้เข้าไปนี่ ไปสติปัฏฐาน ๔ นี่ ก็เลสมันอยู่ในตัวเรา ก็เลศคือความคิดที่ว่าเราเกิด สิ่งที่เกิดมากับเรานี้ เราเกิดมาในโลกนี้ก็เลศพาเกิด สิ่งนั้นจะต่อต้านกับความคิดความเห็นของเราทั้งหมด มันจะแปรสภาพไป ให้ความคิดความเห็นเรานี้ เห็นยึดมั่นถือมั่นเป็นความเห็นของเรา ในเดินสติปัฏฐาน ๔ ภาย เวทนา จิต ธรรม ก็จะมีสิ่งนี้ต่อต้านไปตลอด เรายังต้องไปผจญภัยข้างหน้าอีกมหาศาลเลย

แต่การผจญภัยนั้นคือเดินมรรคไป เดินโสดาปัตติมรรค เดินสกิทาคามีมรรค เดินอนาคามีมรรค นี่มรรคฝ่ายเหตุ ถ้ามีเหตุอันจิตของพระอริยะเจ้าเกิดจากตรงนี้ไง เกิดจากมรรค ๔ แล้วผล ๔ จะตามมา แต่ถ้าทำความสงบเข้ามาเริ่มต้นอย่างนั้น มันเป็นเริ่มต้นของการจะแสวงหามรรคเลย ๗ ถึงว่าเป็นผู้วิเศษ ผู้วิเศษมันวิเศษต่างจากปุถุชนธรรมดา เป็นกัลยาณปุถุชน

ปุถุชนธรรมดานี้มันอยู่ในอารมณ์ของเรา โดยเป็นโลกทั้งหมด กัลยาณปุถุชนนี้ควบคุมความคิดนั้นได้ มันสงบเสงี่ยม สงบเข้ามา ใจนี้จะอยู่ในควบคุมของเรา เราทำสงบเข้ามาได้ มันตัดรูป รส กลิ่น เสียงได้ แต่สิ่งที่เจริญถึงสูงสุดแล้วต้องแปรสภาพโดยธรรมดา สัพเพ ธมมา อนตตา ธรรมทั้งหลาย สิ่งที่เกิดขึ้นต่าง ๆ นี่ถึงจุดอึดตัวแล้วต้องแปรสภาพทั้งหมด ความสงบตัวอันนี้ถึงจุดอึดตัวแล้วต้องแปรสภาพเหมือนกัน

แต่ถ้าเดินขึ้นไปถึงมรรคนี้ แล้วก้าวเดินขึ้นไปมันจะไม่แปรสภาพ เพราะว่ามันเป็นอกุปป
ธรรม จิตของพระอริยะเจ้าเกิดจากตรงนี้ไง เกิดจากสิ่งที่ไม่แปรสภาพอีก มันก็ถึงเกาะติด ถึงเป็น
ช่วง ๆ ไป ฉะนั้นถึงว่าจะเป็นพระอริยะเจ้าขึ้นมา จิตของพระอริยะเจ้าต้องเดินในกาย เวทนา จิต
ธรรม ไม่ใช่มีนิมิตธรรมดาทั่วไป นิมิตก็เป็นนิมิตในกายนั้น แล้ววิปัสสนากายนั้นจนปล่อยวางไป

ต้องมีการใคร่ครวญไง จิตนี้ต้องขึ้นไปแล้วใคร่ครวญในสถานะของความไม่ใช่ปุถุชน
ใคร่ครวญ ปุถุชนใคร่ครวญนี้ คนที่เรียนปรัชญามานี้จะใคร่ครวญมาก ใคร่ครวญขนาดไหนก็เป็น
โลกียะ มันไม่ตัดตอนเป็นโลกุตระ โลกุตระต้องทำความเข้าใจเข้าไปเหมือนที่ว่าเป็นผู้วิเศษนั้น
ก่อน เป็นผู้วิเศษแต่ไม่ใช่พระอริยะ เป็นผู้วิเศษ ผู้วิเศษนั้นวิเศษเดี่ยวเดียว วิเศษจากมนุษย์ปุถุชนคน
ธรรมดาแล้วต้องเสื่อมสภาพไป

แต่พระอริยะเจ้านี้เป็นพระอริยะเจ้า ไม่เสื่อมจากสภาวะนั้น เป็นของสภาวะนั้นจริง ติดอยู่ตรง
นั้นจริง แต่ต้องก้าวเดินเข้าไปอีกหนึ่งเปาะ ทำความสงบเข้ามาเป็นสมถกรรมฐาน ในสมถกรรม
ฐานนี้ เราใช้ปัญญาอยู่ เราว่าอันนี้เป็นภาวนามยปัญญา มันปัญญาอบรมสมาธิเข้ามา ปัญญา
ควบคุมใจ เห็นไหม ใช้เกาะความคิด ตระล่อมความคิดเข้ามา ให้สงบตัวเข้ามา อันนั้นเป็นปัญญา
อันหนึ่ง เป็นปัญญาอบรมสมาธิ พอสมาธิเข้ามานี้ ไปถึงตอนหนึ่งที่จะยกขึ้น ความยกขึ้นในกาย
เวทนา จิต ธรรม ถึงสติปัฏฐาน ๔ อันนั้นเป็นงานที่จะพ้นออกไปในอริยมรรคนี้

นี่ฟังธรรม ในศาสนาเราประเสริฐมาก มีทาน มีศีล มีภาวนา เราถือว่าให้เข้าใจตรงนี้ไง ตรง
ที่ว่าถ้าความสงบเกิดขึ้นนี้มันเป็นพื้นฐาน โดยธรรมชาติที่ว่ามันมีอยู่แล้ว เราถึงว่าน่าจะคิดว่าพวก
เราเป็นชาวพุทธ

แต่ความสงบใจของเราไม่มีไง ถ้าความสงบใจของเรามีนี้ มันก็จะไม่ติดแน่นกับพื้นฐาน
ความสงบของใจ แต่ถ้าเราอยู่แต่ในพายุอารมณ์ตลอดเวลา พอสงบเข้ามา ๆ นี่มันจะติดแน่นอันนี้
แล้วจะยึดอันนี้เป็นผล พอยึดอันนี้เป็นผลแล้วมันไม่ใช่ในหลักการของศาสนา มันเป็นพื้นฐานของ
ชาวพุทธควรมิโดยพื้นฐานเลย พื้นฐานความสงบของใจโดยโลกีย์อารมณ์อันนี้ที่มันสงบตัวลงไป
แล้วขึ้นโลกุตระ อันนั้นจะเป็นผลของเรา

นั้นธรรมเป็นอย่างนั้น ธรรมถึงเป็นที่ปรารถนาของทุก ๆ คน หัวใจนี้เรียกร้องนะ อยากจะมีความสุขทั้งนั้นแหละ แต่ความสุขที่เราแสวงหาเป็นอามิส สิ่งที่เกิดขึ้นมา เราแสวงหาสุขมาเป็นอามิส ใจต้องสละออกไป เพื่อจะเข้ามา จิตใจจะมีพื้นฐานแน่น พอแน่นขึ้นมาแล้วยกขึ้นไปเรื่อย ๆ ที่นี้ไม่เป็นอามิส เป็นเนื้อเดียวใจ เป็นสิ่งที่ว่าไม่ต้องเป็นอามิส ปฏิบัติบูชานี้ เห็นไหม

“อานนท์ เธอจงบอกเขา บุญกุศลด้วยอามิสบูชา การถวายดอกไม้ธูปเทียน มันก็เป็นบาทฐานทางจะเดินเข้าไป แต่ควรจะปฏิบัติบูชา ชาวพุทธควรจะปฏิบัติบูชา” ผู้ที่ไปปฏิบัติบูชา ผู้นั้นใจดวงนั้นเป็นผู้ถึงทั้งหมด ใจดวงที่ปฏิบัตินั้นเป็นผู้รับผล ปฏิบัติบูชาพระพุทธเจ้า แต่ดวงใจที่มีพุทธะอยู่ในหัวใจนั้น ดวงใจนั้นต่างหากเป็นผู้รับผลทั้งหมด เอวัง